

ŠVÝCARSKO A JEHO ÚSPĚŠNÉ SNAHY O USPOŘÁDÁNÍ PROSTORU

Irena Šulcová

Hospodaření s územím má mimořádný význam. Velká výšková členitost reliéfu výrazně ovlivňuje využití území ve Švýcarsku. Z tohoto pohledu je švýcarský příklad hospodaření s územím velmi zajímavý. Článek přináší informace o územním rozvoji a územním plánování v této alpské zemi. Vychází ze změn sídelní struktury a využití území a popisuje systém územního plánování.

Aktuálními a typickými trendy vyspělých států Evropy, tedy i Švýcarska, je rychlá až překotná investiční činnost, zejména výstavba velkokapacitních nákupních center a průmyslových zón, doprovázená expanzí dopravní a technické infrastruktury, zejména budováním dálnic a rychlostních silnic, železničních tratí a jiných transevropských inženýrských staveb. Dominující tendencí vývoje osídlení je suburbanizace. K jejím charakteristickým rysům patří spontánní až chaotická výstavba na okrajích měst a podél dopravních komunikací na jedné straně a „vyprazdňování“ center měst a periferních venkovských území na straně druhé. Důsledkem jsou značné ztráty nejkvalitnější zemědělské půdy v zázemí velkých měst a pustnutí rozsáhlých okrajových venkovských území, neúměrně vysoké náklady na výstavbu a provoz inženýrských sítí a na obsluhu obyvatelstva z veřejných prostředků, degradace krajiny a zhoršování její dostupnosti.

Geografické podmínky Švýcarska jsou specifické díky horským masívům Alp a Jury, které zabírají až 70% území. Zbýlých 30% připadá na švýcarskou plošinu, která se táhne od Ženevského jezera po jezero Bodamské. Spojuje Alpy s Jurou a je dlouhá skoro 250 km a 60 km široká. Jedná se o zemědělsky nejurodnější oblast. Švýcarsko je země poměrně malá, ale plná rozdílných typů krajiny.

Změny struktury využití území ve Švýcarsku

Zvlášť rychlý rozmach osídlených oblastí nastal od 80. let 20. století, kdy

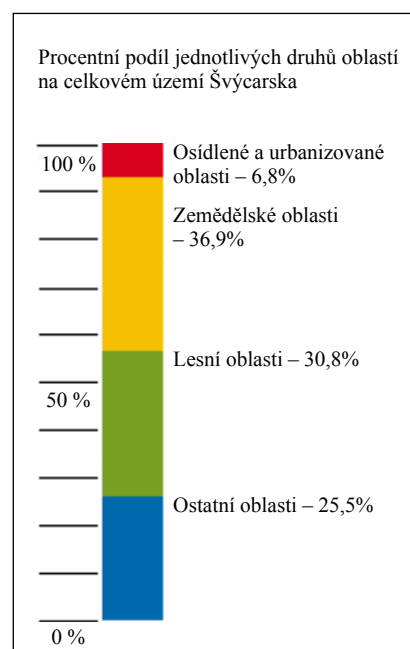
se zvýšil podíl urbanizovaných ploch o 13%, a to hlavně na úkor zemědělské půdy. Urbanizovaná území zahrnují z poloviny smíšené plochy¹⁾ a ze třetiny plochy dopravní infrastruktury, zbytek jsou průmyslové zóny, parky a rekreační území. Během posledních 12 let vzrostla výměra průmyslových ploch o cca 24,4%, smíšených ploch a rekreačních oblastí celkem skoro o 17%. Zemědělsky využívané plochy zaujímají až dosud největší část Švýcarska (36,9%), i když se tato plocha stále zmenšuje. Za 12 let se její výměra snížila o 482 km², tj. o 3,1%, a to ze 62% ve prospěch nově urbanizovaných ploch. Z propočtů bylo odvozeno, že při zachování současného tempa úbytku zemědělské půdy by k jejímu úplnému zániku došlo během příštích 380 let (viz obr. 2). Zalesněných ploch přibývalo a to hlavně ve špatně dostupných a izolovaných místech Alp. Během 12 let se zvýšila plocha lesů o 17 tisíc hektarů, tj. 1,4%. Švýcarsko jako horská země má poměrně velké procento přírodně cenných oblastí, které nelze využívat pro trvalé osídlení a jsou chráněné. Tato území slouží hlavně pro turismus a také pro hydroelektrárny.

Při srovnávání s Českou republikou (dále jen ČR) je pro ČR patrný o 20% vyšší podíl zemědělské půdy a zároveň nižší podíl ostatních ploch, zejména chráněných přírodních oblastí. Od roku 1991 ubylo v ČR skoro 10 tis. ha zemědělské půdy hlavně ve prospěch zastavěných ploch a to zejména na periferiích větších měst. Problém je závažný, protože větší města byla založena v lo-

kalitách s nejkvalitnější půdou a dochází tedy k nenahraditelným ztrátám. Výměra lesní půdy se zvýšila o zhruba 8 tis. ha. Krajina a její biodiverzita je velmi poznamenána velkoplošným odvodňováním pozemků (24%) a scelováním, zvýšením plochy orné půdy před rokem 1989, které často nerespektovalo reliéf terénu. V nadmořské výšce nad 500 m n. m. se nachází více než 28% zemědělského půdního fondu.

Sídelní struktura a demografický vývoj ve Švýcarsku

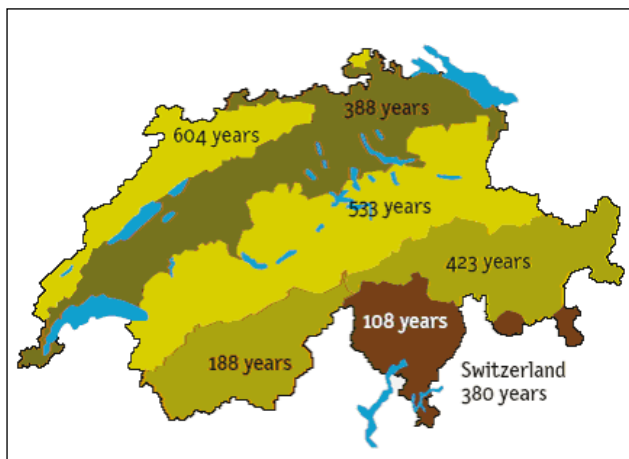
Švýcarsko řadíme ke středně zaldněným zemím. Celkový počet obyvatel dosáhl 7 mil. 368 tisíc ke konci roku 2003, průměrná hustota

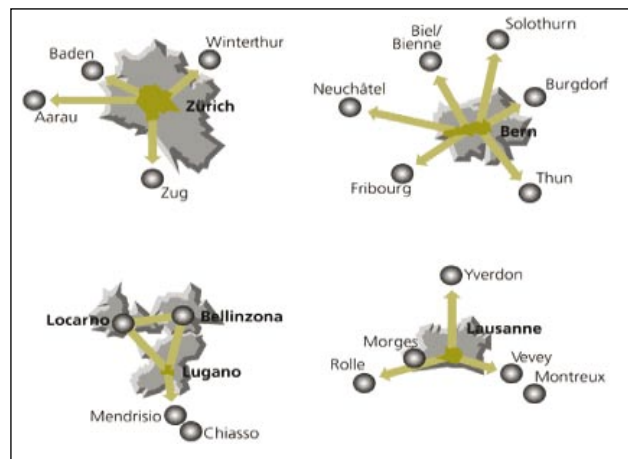
Obr. 1: Využití území ve Švýcarsku

1) Smíšenými plochami jsou míněny plochy pro bydlení, obchod, veškeré služby (terciér a kvartér), veřejná prostranství.

Zdroj: The changing face of land use. Land use statistics of Switzerland.

Obr. 2: Počet let, kdy bude vyčerpána zemědělská půda (pokud se úbytek zemědělské půdy bude vyvíjet stejně jako dodnes).

Obr. 3: Nejvýznamnější švýcarské aglomerace a jejich vnitřní vazby.

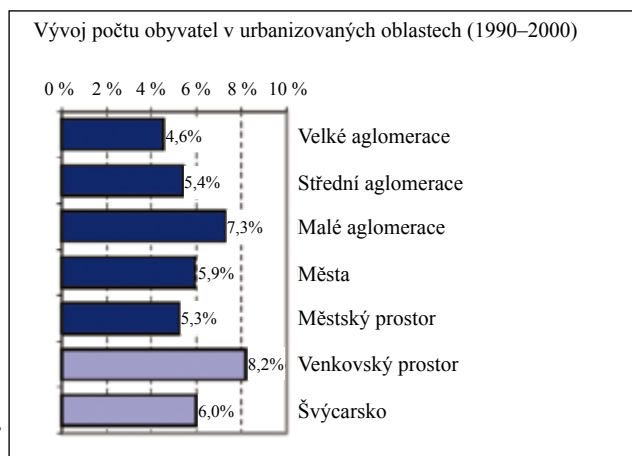
obyvatelstva je kolem 177 obyv. na km². Z toho je zhruba 20,5% cizinců. Počet obyvatel stále roste, růst je očekáván do roku 2030 převážně díky zvyšujícímu se počtu cizinců, později se předpokládá obdobný pokles počtu obyvatel jako ve většině ostatních vyspělých zemích Evropy. Zároveň obyvatelstvo stárne. Rozmístění obyvatel vykazuje velkou nerovnoměrnost. Téměř 80% populace je soustředěno na plošině v severní části země, kde průměrná hustota zalidnění, podobně jako kolem Ženevského jezera dosahuje hodnoty 450 obyvatel na km², což se také odráží ve velké hustotě sídel. Naopak velmi nízká hustota obyvatel i sídel je v horských oblastech. Podíl městského obyvatelstva je 73% (tj. 4 919 tis. obyv.). Z toho polovina (33,8% z celkového počtu obyv. tj. 2 453 tis. obyv.) žije v pěti největších aglomeracích, jejichž jádra tvoří města Curych, Basilej, Ženeva, Bern a Lausanne. Prostorové uspořádání sídel je značně ovlivněno bytovou výstavbou jak stávající, tak nově vznikající. Záleží na tom, jaký typ výstavby na daném území převládá. Stále pokračuje výstavba nových bytů. Z nich bylo postaveno 75% v rodinných domcích, většinou s větším počtem obytných místností. Nejvíce se staví ve městech s počtem obyvatel vyšším než 10 000 a v sídlech v kategorii vymezené 2 000 až 5 000 obyvatel. Z velkých aglomerací je výstavba bytů jednoznačně největší v Curychu a okolí.

TYPY SÍDELNÍCH STRUKTUR VE ŠVÝCARSKU

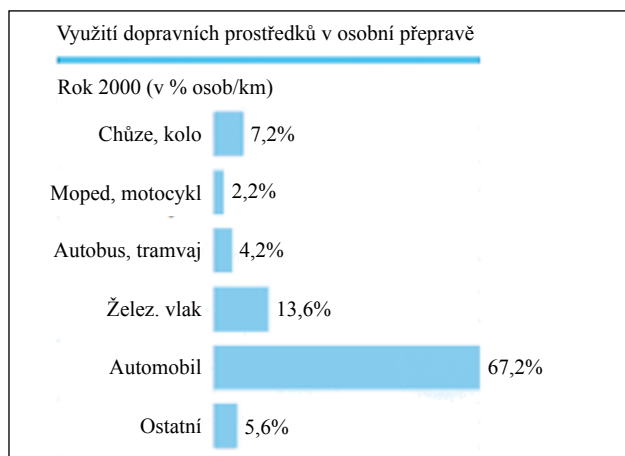
Každá země má různé typy regionů, které se nacházejí v různém stupni či situaci rozvoje a trpí odlišnými problémy. **Hlavní centra**, mezi která patří Ženeva, Lausanne, Bern, Basilej a Curych, jsou oblasti s nejlepší ekonomickou situací. HDP na hlavu je nadprůměrný, zaměstnanost roste, dominantní je sektor služeb. Tato centra jsou konkurenceschopná v mezinárodním měřítku. Problémy se týkají vysoké koncentrace aktivit, městských funkcí a jevů, které negativně ovlivňují kvalitu života. Vnitřní části měst se vyvíjejí v důsledku suburbanizačních tendencí, což se zároveň projevuje i v hrubém domácím produktu. Pro **okrajové části velkých měst s převládající obytnou a komerční funkcí** je typický velký nárůst zaměstnanosti a nadprůměrný HDP. Problémy existují s využíváním území pro výstavbu a v souvislosti s vzrůstající dojížděnou za prací či ubytováním. **Středně velká centra (sídlá) se službami a průmyslovými aktivitami** mají důchod o něco vyšší než průměr, průměrnou zaměstnanost a vyrovnanou distribuci mezi různými aktivitami. U **malých center (sídel) zaměřených na služby** začínají narůstat problémy. Zvyšování zaměstnanosti a úroveň důchodu se pohybuje pod průměrem Švýcarska. Sektorální rozdělení pracovních míst je blízké průměrné švýcarské struktuře. **Okrajové zemědělské regiony** jsou regiony, kde je situace vysoce kritická.

Důchod na hlavu je asi o 30–40% nižší než průměr. Volných pracovních míst je málo. Mnohé z těchto regionů jsou postiženy strukturálními problémy. **Okrajové regiony s turistickými nebo průmyslovými aktivitami** jsou v podobné situaci. Důchod je nízký a počet volných pracovních míst roste velmi pomalu. **Malá průmyslová centra** mají podobné problémy jako výše zmíněné okrajové oblasti. Důchod je nízký, průmyslová struktura je jednostranná a vyostřují se velké strukturální problémy. **Turistická centra** zaznamenávají poměrně vysoký důchod, ale rizikem je, že zaměstnanost je závislá pouze na jednom oboru, totiž na cestovním ruchu.

V územním rozvoji hraje důležitou roli celkový vývoj urbanizovaných území. Města se ve Švýcarsku rozkládají na 9 tis. km² a žije v nich 5,3 mil. obyvatel. 82% pracujících osob (tj. cca 3 mil.) zaměstnaných v sekundárním a terciárním sektoru pracuje ve městech. Z toho 44% připadá na pět největších aglomerací Curych, Ženeva-Lausanne, Basilej, Bern a kanton Tessin. Největším městem je Curych, který s aglomerací čítá více než 1 mil. obyvatel. V současné době již počet obyvatel v jádrových aglomeracích neroste začíná spíše stagnovat (na rozdíl od malých aglomerací okolo středně velkých měst, kde je přírůstek obyvatel výrazný). Podle výsledků sčítání lidí v roce 2000 dojíždí za prací 6 osob z 10 na rozdíl od roku 1990, kde to bylo 5 z 10 obyvatel. Polovina dojíždějících preferuje automobil k cestování. Regiony se však i v tomto ohledu liší.

Obr. 4: Přírůstek obyvatel v různých typech urbanizovaných území v letech 1990–2000.

Obr. 5: Podíl jednotlivých druhů dopravy na přepravě osob ve Švýcarsku.

62% ekonomicky aktivních obyvatel z menších měst a venkovských území dojíždí do jádrových aglomerací. Průměrně ujede každý Švýcar 37 km za den, obyvatelé okrajových částí aglomerací ujedou denně v průměru 53 km. Na venkově cestují lidé více autem a méně veřejnou dopravou. Obyvatelé jádrových měst používají z 33% veřejnou dopravu, což je dvakrát více než na venkově, kde používá veřejnou dopravu pouze 15%. To souvisí také s tím, že nabídka veřejné dopravy v méně zalidněných oblastech není tak rozvinutá. Obyvatelé okrajů aglomerací velkých měst v německé části Švýcarska používají více veřejnou dopravu než v oblasti západního Švýcarska, kde je podíl o 50% nižší.

i železničními tunely, umožňujícími celoroční provoz. 5 020 km plně elektrifikovaných tratí (99,5% železniční sítě) dokazuje dokonalost dopravního systému. Celková délka splavných toků činí pouze 21 km (řeka Rýn), jediným říčním přístavem je Basilej. Letecké spojení zajišťují mezinárodní letiště v Curychu a Ženevě.

Území, které zabírá dopravní infrastruktura, není zanedbatelné. Její celková plocha činí 89 331 ha, což jsou 2% celkového území Švýcarska. To se může zdát málo, ale z území, které připadá na osídlené či urbanizované plochy, zabírá dopravní infrastruktura zhruba 35%. 84% dopravních ploch připadá na silnice. Z toho skoro 45% jsou zařízení přilehlá k silnici (parkoviště, příjezdové komunikace). Na

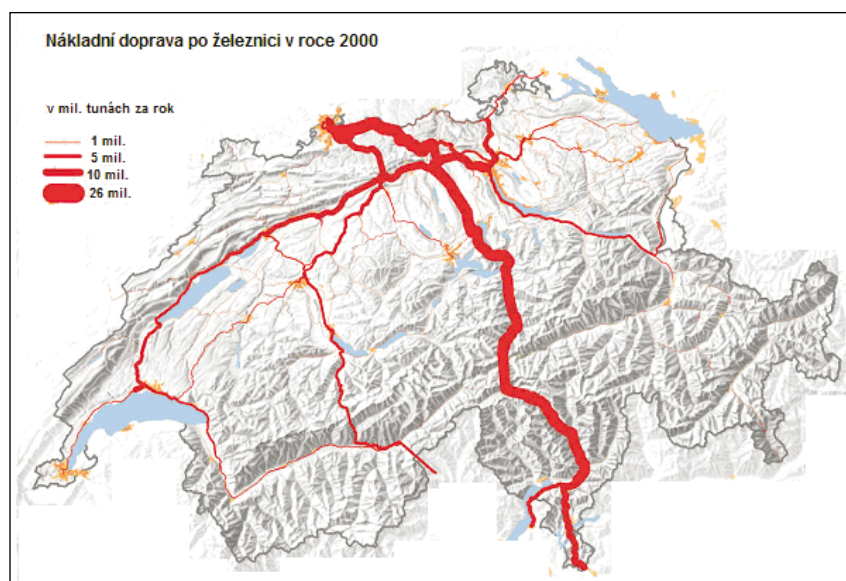
železnice připadne 14% půdy a letecká doprava zabírá 2%. Na jednu čtyřčlennou rodinu připadne přes 500 m² plochy dopravní infrastruktury. Jako tranzitní země se musí Švýcarsko vypořádat s velkým nápoem dopravy nákladní. Poptávka po ní stále roste. Polovina převezených tunokilometrů patří rozvozu zboží v rámci Švýcarska. Druhá polovina zahrnuje zhruba z jedné třetiny přepravu přes hranice, kde na jedné straně obchoduje Švýcarsko a na druhé straně jiný stát. A dvě třetiny zaujímá čistý tranzit přes zemi. U tranzitu převažuje většinou železniční doprava. U dopravy zboží přes Alpy dominuje třikrát více železniční přeprava než silniční. Švýcarská vláda se snaží eliminovat zátěž obyvatel a životního prostředí

Doprava

„Ti, kteří mají mozek, jedou vlakem.“²⁾

Slogan Švýcarských federálních drah (SBB)

Švýcarsko se nachází na dopravní ose, která spojuje severní a jižní Evropu. Doprava byla z počátku velmi složitá díky horským masívům, dokud se nevybudovalo velké množství tunelů skrz Alpy. Švýcarskem prochází 71 100 km silnic a 1 114 km dálnic. Horské masivy jsou protkány silničními

Obr. 6: Hlavní proudy železniční nákladní dopravy ve Švýcarsku.

2) „Der Kluge reist im Zuge“

způsobenou automobilovou dopravou přesunem dopravy ze silnice na železnici. Jednou z věcí, na kterou jsou Švýcaři hrdí, je švýcarská železnice. Švýcarské spolkové dráhy (SBB) patří k nejvytíženějším v Evropě. Denně se více než 18% osobní a téměř 40% nákladní dopravy uskuteční po kolejích na rozdíl od Evropské unie, kde se využití v osobní dopravě pohybuje pouze okolo 7% a v nákladní okolo 15%. Poptávka po přepravě osob stále roste. Mezi lety 1970 a 1993 vzrostla poptávka o 60% až na 102 mld. osob/km. V roce 1995 připadalo na tisíc obyvatel 456 automobilů na rozdíl od roku 1970, kdy připadalo 221 vozidel na tisíc osob, což bylo o polovinu méně. Polovina osobní dopravy slouží k využití volného času (44%). Dojíždka za prací a za studiem činí pouze jednu čtvrtinu celkového provozu (28%). Zbytek případně na cestování za nákupy a na komerční cestování. Hlavním dopravním prostředkem je samozřejmě automobil.

Celková délka švýcarské železniční sítě činí 5 tisíc kilometrů, z toho 3 tisíce patří Švýcarským spolkovým drahám (SBB). Více než polovina tratí je dvojkolejná. Na celé síti se nachází 805 nádraží a stanic. To znamená v průměru, že každých 3,7 km je jedna zastávka. Vlaky SBB urazí denně 328 tisíc kilometrů. Čtvrtina lidí používá vlaky před devátou hodinou. Denně přepraví SBB 723 tisíc cestujících, ročně 48 milionů tun nákladů. Všechny mosty tvoří dohromady délku 81 km. Celou síť doplňuje 265 železničních tunelů v celkové délce 208 km.

Pojetí územního / prostorového plánování v EU a ve Švýcarsku

Jak je prostorové plánování pojímáno? Jedná se o problematiku, která dle Evropské charty regionálního/prostorového plánování z roku 1983 vyjadřuje hospodářské, sociální, kulturní a ekologické aspekty společnosti. Zároveň se jedná o vědní obor, nástroj správního řízení a komplexní mezipříborový přístup k dosažení vyváženého

regionálního rozvoje a prostorového uspořádání. Jde o významný rozdíl vzhledem k chápání tohoto pojmu v českém prostředí, kde se tento termín téměř nepoužívá a nahrazuje ho pojem územní plánování, které má užší význam. Prostorové plánování je zejména úkol politický. Týká se nejen vlád, ale i všech veřejných a soukromých subjektů, včetně občanů a jejich institucí. Jde o koordinaci práce různých sektorů, zabývajících se problematikou rozmístění obyvatelstva, bydlení, ekonomických aktivit, veřejných zařízení, zásobování energií a vodou, ochrany přírody, přírodních zdrojů a historických a kulturních hodnot. Prostorová politika zajišťuje koordinaci mezi různými úrovněmi rozhodování, stará se o proporcionální vynakládání finančních prostředků, pečuje o vzájemnou vazbu plánů na jednotlivých úrovních. Prostorové plánování důsledněji než plánování územní probíhá jak v horizontálním, tak ve vertikálním směru. Specifické místo zaujímá plánování v rámci přeshraničních regionů. Plánování na regionální a místní úrovni koordinuje a zhodnocuje aktivity územní politiky. Na národní úrovni je sledována a koordinována regionální politika. Na evropské úrovni jde o koordinaci cílů prostorového plánování členských zemí s cílem vyváženého vývoje v rámci evropského prostoru. Důležitou funkci mají obce a jednotlivci.

Ve Švýcarské konfederaci je prostorové plánování vytvářeno s ohledem na vývoj plánování v Evropské unii. Vychází ze stejných principů a cílů. Obr. 7 znázorňuje význam, rozsah a nadřazenost jednotlivých termínů používaných ve Švýcarsku. **Politika prostorového uspořádání** („Raumordnungspolitik“) je rozsáhlý proces překonávání prostorově relevantních problémů pomocí politického a státního systému. V užším smyslu se skládá z regionální politiky a prostorového plánování. Pod pojmem **prostorové plánování** („Raumplanung“) se rozumí záměrná koordinace prostorově efektivních činností. Zahrnuje prostorové plány veřejné správy celého území státu a dalších prostorově relevantních aktivit, jakými jsou doprava, životní prostředí, hospodářství, společnost. **Regionální politika** („Regionalpolitik“) se snaží

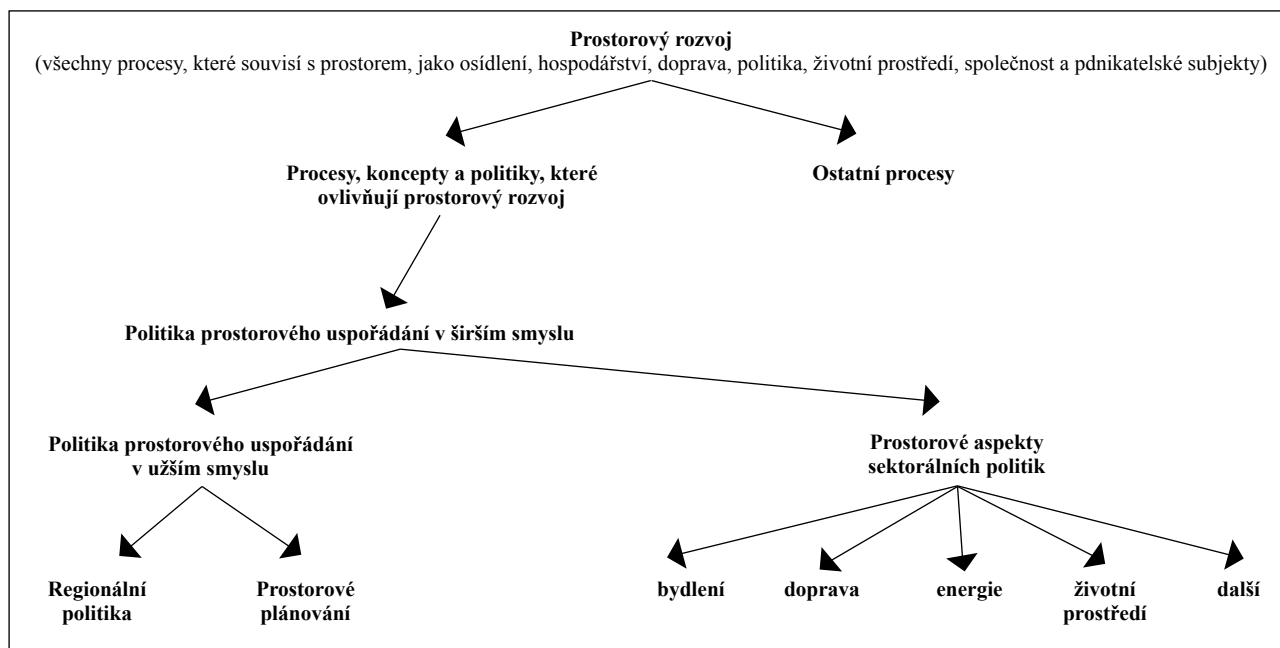
snížovat nežádoucí rozdíly a podporovat účelný a vhodný rozvoj určité části území a regionů. Pod pojmem „rozvoj“ se rozumí v této souvislosti dlouhodobé vylepšení životních podmínek obyvatelstva. **Politika prostorového plánování v širším smyslu** („Raumordnungspolitik im weiteren Sinn“) zahrnuje prostorové aspekty sektorálních politik.³⁾ Ve Švýcarsku se také používá pojem **sledování území / prostoru** („Raumbeobachtung“), kterým se rozumí systematické zkoumání a monitoring územního / prostorového rozvoje se zřetelem na specifické problémy prostorového uspořádání a územního / prostorového plánování. Dělí se tematicky (doprava, stavby, stavební zóny, hustota osídlení) a „prostorově“ (urbanistický a územní prostor). Mezi jeho úkoly patří příprava důležitých územně / prostorově relevantních statistických podkladů a ukazatelů, zkoumání územně / prostorově relevantního strukturalního vývoje (monitoring a analýza) a hodnocení účinnosti prostorového a dopravního uspořádání (controlling – kontrola). **Trvale udržitelný rozvoj** („Die nachhaltige Entwicklung“) se snaží uspokojovat potřeby a tužby současnosti, aniž by omezoval možnosti uspokojit potřeby budoucích generací.

Systém územního / prostorového plánování ve Švýcarsku

Švýcarsko je zemí, která využívá územní / prostorové plánování a jeho tři úrovně – národní, regionální a místní – jako důležitý nástroj rozvoje společnosti. Územní / prostorové plánování řeší rozvojové problémy nejen z územně technických aspektů, ale také z hledisek ekonomických, sociálních, kulturních a ekologických. Jedná se o komplexně pojaté územní / prostorové plánování integrované do jednoho systému.

Ve Švýcarsku je základní cíl prostorového uspořádání (územního plánování a územního rozvoje) formulo-

3) Nachhaltige Forschungskonzept 2004–2007, www.are.admin.ch

Zdroj: Nachhaltige Forschungskonzept 2004–2007.

Obr. 7: Schéma členění procesů prostorového rozvoje.

ván v ústavě. V dřívější úpravě ústavy byl vymezen jako účelné využívání území a uspořádání osídlení v krajině. Současné cíle jsou stanoveny v zákoně o územním / prostorovém plánování (RPG – Raumplanungsgesetz) hned v prvním paragrafu. Jedná se o celkovou ochranu krajiny, zejména o ochranu přírodních podmínek a bohatství, kam patří zejména půda, vzduch, voda, les a zemědělství, dále o podporu životních podmínek obyvatelstva, sociálního, kulturního a hospodářského života a decentralizaci osídlení a hospodářství.

V posledních letech 19. století byly stanoveny předpisy pro městské obce, kterými se měly řídit. Obsahovaly pokyny usměrňování pro postupně se stupňující urbanistické projevy. V první polovině 20. století byly obcím prominuty stavební regulativy a plánování zón. Obce se začaly velice rychle územně a stavebně rozvíjet (aglomerační obce, turisticky zaměřené obce). Současně nastal systematický rozvoj výstavby nových bytových jednotek prostřednictvím zastavovacích plánů a plánů výstavby bytů. V meziválečném období byly nastoleny zásadní úvahy o moderní městské výstavbě. Po druhé světové válce, v období hospodářského rozmachu, se začalo opět ve Švýcarsku uplatňovat plánování zón. Začalo se používat tzv. prostorových plánů („Arealbauungsplan“), které

byly podrobnější a znázorňovaly různé druhy obydlí, jako rodinné domy, bytové domy, výškové domy.

Do 70. let 20. století nemělo Švýcarsko speciální strategie či politiky zabývající se územními problémy. Spíše se veřejná správa věnovala sektorálním politikám jako zemědělství či veřejné infrastruktuře. Až v posledních desetiletích se oddělila regionální politika a územní / prostorové plánování. Předmětem územního / prostorového plánování se stala organizace urbanizovaných území a ochrana venkovských území před urbanizací. Regionální politika byla zacílena především na podporu infrastruktury v horských oblastech.

První úvaha o územním / prostorovém plánování se objevila v zákoněm předpisu ze 14. září 1969, kdy zákonodárci Švýcarské federace zakomponovali do federální ústavy článek číslo 22 o územním / prostorovém plánování, kterým byl formulován jeho základní cíl.

Na regionální úrovni byly ve směrných plánech již obsaženy návrhy na rozvoj osídlení, zemědělství, dopravy a energetické infrastruktury. Na komunální úrovni šlo o kombinaci plánů dopravy a osídlení.

Za dalších 10 let, 22. června 1979, byl schválen samostatný zákon o územním / prostorovém plánování (Raumplanungsgesetz, RPG).

Hlavním účelem bylo vymezit za-

stavitelnou plochu a limitovat expanzi urbanizace do volného prostoru, který je vzácný. Hlavní ideou byla decentralizace. Zákon je jednodušší, pružnější, vyžaduje méně forem a stupňů projednávání než dřívější úpravy. Ponechává značný prostor pro jednání kantonů a je více orientován na hlavní problémy. Zákon stanovuje výslovně plánovací a koordinační povinnost (věcnou i časovou) a zavazuje ke vzájemné informovanosti a spolupráci při harmonizaci činností působících na území. Týká se nejen federálních, kantonálních a místních orgánů, ale i průřezové sektorů jako je např. zemědělství, infrastruktura.

Zákon se zabývá ochranou, přístupností a udržováním krajiny, vod, lesů a zemědělské půdy a jejich funkcí i nutností vhodného umístění sídel v krajině, dále utvářením lidských sídel dle potřeb obyvatel při současném omezování plošného růstu sídel s tím, že bude pečováno o ochranu životního prostředí, o vhodnou síť veřejné dopravy, služeb, obchodu o cyklistické zóny a trasy a o četné plochy zeleně. Při výstavbě infrastruktury se má dbát o vyrovnávání územních rozdílů, snadnou dosažitelnost škol, rekreačních zařízení a veřejných služeb a o zamezení nepříznivých vlivů infrastruktury na životní prostředí a podmínky života lidí i rozvoje hospodářství.

V roce 1996 byla publikována **Švýcarská pravidla územního / prosto-**

rového plánování („Die Grundzüge der Raumordnung Schweiz“), která byla doplněna realizačním programem, jehož název je možno přeložit jako – **Federální opatření pro organizaci územního / prostorového plánování či Federální opatření ve prospěch územního / prostorového rozvoje** („Realisation Programme: Federal Measures for Territorial Organisation“). Pravidla mají širší a koncepční charakter a zohledňují také přiblížení Švýcarska k Evropské unii. Hlavním účelem bylo vytvořit dlouhodobější vizi a přispět k efektivnějšímu využití území a vyrovnanějšímu rozvoji všech částí státu.

Cíle pravidel:

- snížit negativní urbanistické rozvojové trendy ve Švýcarsku,
- reagovat na výzvy globálního trhu,
- zlepšit konkurenceschopnost Švýcarska vzhledem k ostatním evropským městským regionům.

Institucionální zabezpečení územního / prostorového plánování

Úroveň federální – Federální úřad pro územní / prostorové plánování („Bundesamt für Raumplanung“). Dnes je tento úřad součástí Federálního úřadu pro územní / prostorový rozvoj („Bundesamt für Raumentwicklung“). Dalšími orgány, které rozhodují, navrhuji cíle, programy, koncepty a také kontrolují činnost podřízených orgánů, kantonů a obcí, jsou Federální konference pro územní / prostorový rozvoj a plánování („Raumordnungskonferenz des Bundes“), Federální rada pro územní / prostorový rozvoj a plánování („Der Rat für Raumordnung“), která funguje jako mimoparlamentní komise pro oblast územního / prostorového plánování a trvale udržitelného rozvoje a Federální správní soud za účelem zabezpečení práv a povinností a další úřady z různých oborů, které spolupracují při vytváření plánů, projektů a strategií.

Na úrovni kantonální mají své kompetence kantonální vlády.

Na úrovni municipální zabezpečují tuto problematiku obecní (městské), popřípadě stavební úřady.

Nástroje územního / prostorového plánování

Ve Švýcarsku k nim patří zejména:

A. ZÁKLADNÍ DOKUMENTY („GRUNDLAGEN“)

1. Technické a materiální podklady („Technische und materielle Grundlagen“)

Pod technickými podklady se rozumí především grafické plány, které umožňují zjistit územně / prostorově relevantní okolnosti ve dvoudimenzionálním obrazu. Pro popsání území se zpravidla přikládají topografické mapy a přehledné plány. V budoucnosti budou technické podklady zpracovány pomocí geografického informačního systému (EDV-Basis, GIS), ze kterého budou data velice dobře přístupná. K materiálním podkladům patří data, která jsou východisky pro plánovací proces. Podklady musejí zpracovávat všechny vertikální úrovně veřejné správy Švýcarska, tj. federace, kanton, region i obec.

2. Modely a koncepty („Leitbilder und Konzepte“)

Tyto nástroje mají podstatný význam z hlediska cílů dalšího rozvoje. Rozpracovávají do podrobnější a konkrétnější podoby zákonné úpravy, které formují náležitosti plánů. V roce 1971 a 1973 byly vydány následující modely územního plánování: Celkový koncept dopravy („Gesamtverkehrskonzept“) a Celkový koncept energetické infrastruktury („Gesamtenergiekonzept“). Mezi koncepty patří Železnice + Autobus 2000 („Bahn + Bus 2000“) a Pravidla prostorového plánování („Grundzüge für ein Raumordnungskonzept Schweiz“). Modely a koncepty se plánují na národní úrovni, ale jsou požadovány i na úrovních nižších.

B. SMĚRNÉ PLÁNOVÁNÍ („RICHTPLANUNG“)

3. Věcné plány („Sachpläne“)

Věcné plány jsou zpracovávány pro jednotlivé obory a odvětví až po všeobecné, souhrnné projekty obcí. Věcné plány zahrnují vedle všeobecných aspektů prostorového uspořádání také

konkrétní aspekty využití území. Týkají se zejména velkých akcí v infrastruktuře (železnice, telekomunikace, dálnice, státní silnice, letecká doprava), federálních veřejných staveb, vojenských prostorů, ale i zásadních opatření s federálním územním dosahem v politice regionální, dopravní, energetické, zemědělské, bytové, ve vodním hospodářství, turismu, ochraně životního prostředí a krajiny. Věcné plány jsou povinné na národní úrovni. Na nižších úrovních jsou pouze dobrovolné.

4. Směrné plány („Richtpläne“)

Směrné plány lze rozdělit do dvou systémů, a to předběžné plány využití území („Vornutzungsplan“) a operační plány („operationeller Richtplan“). Podmínky pro operační směrné plány jsou v zákonech RPG a RPV a specifikují základní cíle a strategie prostorového rozvoje. Každý kanton musí mít povinně zpracovaný směrný plán. Na národní úrovni se tyto plány nevytvářejí a na nižších úrovních než kantonálních je jejich zpracování dobrovolné. Tyto plány (nazvané „Plans directeurs“ či „Richtpläne“) mají stanovit způsob a prostorovou i časovou koordinaci činností významných pro vývoj v území, který má být usměrňován v žádoucím směru jak podle federálního zákona a územní rozvojové politiky federace, tak i podle záměrů a potřeb kantonu a jeho obcí. Mají být také projednány se sousedními kantony, popřípadě, pokud jde o hraniční kantony, s regiony sousedního státu. Plány mají textovou i mapovou část, jejich návrhy jsou široce publikovány a projednávány s obcemi i obyvatelstvem a konzultovány s Federálním úřadem pro územní plánování, než jsou předloženy federální vládě ke schválení. Po schválení jsou závazné pro veřejné orgány a úřady. Adaptace na změněné podmínky je možná, pokud je to nutné. Plán musí být každých deset let revidován.

C. PLÁNY VYUŽITÍ ÚZEMÍ („NUTZUNGSPLANUNG“)

5. Rámcové plány využití území („Rahmennutzungspläne“)

Za rámcové plány využití území jsou většinou považovány plány zón. Jsou nástrojem všeobecné regulace

vývoje určité oblasti. Území, na kterém tato regulace platí, je označováno za zónu. Plány zahrnují celé území obce či sídla. Musejí být odsouhlaseny občany v referendu. Obec je musí zpracovávat povinně, kanton je může vypracovávat dobrovolně.

6. Zvláštní plány využití území („Sondernutzungspläne“)

Zvláštní plány využití území se týkají částí sídel, detailně popisují parcely, a to jejich výměru, tvar i využití. Používají větší měřítko než rámcové plány využití území (1: 500 nebo 1: 1000). K jejich schválení stačí souhlas zastupitelstva obce. Zpracování těchto plánů není povinné. Mohou je pořizovat obce či kantony. Mají rozličnou podobu, například mezi ně patří plány bytové výstavby, plány zastavěných ploch a další. U plánů bytové výstavby se rozlišují plány využití a zastavování ploch a vzhledu staveb.

Závěr

Většina švýcarských koncepcí je založena na dobré spolupráci, výměně zkušeností, kooperaci a komunikaci. To je velmi důležitý předpoklad dobrého plánování, konsensu všech účastníků a dotčených orgánů a osob. Švýcarsko je obklopeno členskými zeměmi EU. I když se zatím nestalo jejím členem, úzce s ní spolupracuje, což platí také o územním / prostorovém rozvoji a plánování. Švýcarský Úřad pro prostorové plánování, provozuje webové stránky, které obsahují veškeré relevantní dokumenty, články a le-

gislativu. Pomocí jejich odkazů a poznámek se lze dobře orientovat v tom, co je v této problematice důležité.

Použité zdroje:

Bundesgesetz über die Raumplanung, (RPG), z 22. června 1979, novelizován 22. srpna 2000.

SCHULTZ, Barbara, KEINER, Marco, SCHMID, Willy A.: Indikatorengestütztes Controlling der Richtplanung in der Schweiz. *RuR* č. 5–6, 2002.

BUCHI, Walter: *Instrumentarium der Raumplanung*. ETH Zurich : 2002/2003.

Raumplanungsverordnung (RPV), 700.1, 28. června 2000.

The World Book of Encyclopedia of People and Places, world Book. 1996.

www.are.admin.ch – Spolkový úřad pro prostorový rozvoj

– Vademecum Raumplanung Schweiz, Bundesamt für Raumplanung, Berne, 1998

– Nachhaltige Forschungskonzept 2004–2007

– Dossier, Fakten und Hintergrundinformationen zur Raumentwicklung, ARE, UVEK, Bern, 2003

www.about.ch/administration – Stránka Spolkové administrativy konfederace Švýcarska

www.statistik.admin.ch – Spolkový úřad pro statistiku

– Provisorische Berechnungen zur Bevölkerungsentwicklung, Leicht rückläufige Bevölkerungszunahme im Jahr 2003,

SFSO, Neuenburg, 23. Februar 2004

– Räumliche und strukturelle Bevölkerungsdynamik der Schweiz 1990–2000, SFSO, 2001

– Szenarien zur Bevölkerungsentwicklung der Kantone und der Grossregionen der Schweiz 2002–2040, Sehr unterschiedliche demografische Zukunft der Kantone, SFSO, Neuenburg, 13. Februar 2004

– The changing face of land use, Land use statistics of Switzerland, SFSO, 2001

– Wohnbautätigkeit im 4. Quartal 2003, Positive Situation auf dem Wohnungsmarkt

www.swissmetro.ch – Švýcarské metro

www.switzerland-in-sight.ch – Informace o Švýcarsku v kostce

www.uvek.admin.ch – Ministerstvo pro životní prostředí, dopravu, energetiku a komunikaci

Bahnreform – Der Wettbewerb beginnt zu spielen, UVEK, 2001 Wohnbevölkerung in der Schweiz 2001, Stärkeres Bevölkerungswachstum wegen höherer Zuwanderung, SFSO, Neuchâtel, 8. August 2002

KOHOUT, Jaroslav: *Osídlení, územní plánování a bydlení ve Švýcarsku*. Výzkumný ústav výstavby a architektury, Praha : 1990.

www.statistik.admin.ch – Spolkový úřad pro statistiku

– The changing face of land use, Land use statistics of Switzerland, SFSO, 2001.

Ing. Irena Šulcová

Vysoká škola ekonomická Praha

ENGLISH ABSTRACT

Switzerland's Successful Efforts to Arrange Space, by Irena Šulcová

The extremely broken terrain has a significant impact on the use of space in Switzerland. As such, the Swiss example of economical use of space is highly interesting. Based on the changes in the settlement structure and the use of space, the article brings information on the system of spatial development and physical planning in this Alpine country. Selected examples attempt to compare Switzerland to the Czech Republic.